

anversos y, sobre todo, la de los muy variados reversos, en cuanto a personificaciones alegóricas, fastos imperiales, conmemoración de aniversarios, etc., incluyéndose además las más importantes leyendas referentes a emperadores y sus cargos. Asimismo se examinan ciertas acuñaciones peculiares, como las llamadas póstumus, realizadas por otro emperador después de la muerte del personaje a quien van referidas, las de consagración en función de la divinización de la figura imperial, así como las monedas de restitución, que constituyen una reaacuñación o repetición con los mismos tipos, presentando un carácter conmemorativo.

También, y finalmente, se abordan las muy interesantes y a la vez problemáticas contramarcas, así como el desarrollo que experimentaron las cecas durante este período. Una vez expuestas estas consideraciones generales sobre las acuñaciones imperiales, se pasa a realizar una ordenación cronológica de las emisiones, destacándose el papel que desempeñan cada emperador y su época en la propia evolución de éstas, por lo que respecta a la materia, ley y forma.

Por último, con unos muy prácticos y obligados apéndices clasificatorios de abreviaturas más frecuentes, cargos, títulos, representaciones alegóricas, etc., se cierra esta obra que, pese a no intentar ser un compendio de numismática romana, creemos resulta de gran utilidad para todos aquéllos que se interesen por esta importante fuente histórica.

G. Carrasco Serrano

A. BALIL ILLANA i
R. MARTÍN VALLS,
editores, *Tessera hospitalis de Montealegre de Campos (Valladolid). Estudio y contexto arqueológico*,
Monografías del Museo Arqueológico de Valladolid
1988, 101 pp.

Es tracta d'una obra col·lectiva en la qual han col·laborat vuit autors, entre historiadors i arqueòlegs, amb l'objectiu fonamental d'aclarir la problemàtica promoguda per la *Tessera hospitalis* de Montealegre, i fer-ne conèixer el context arqueològic.

El llibre, acuradament editat, com ja és habitual en les monografies d'aquest Museu, es presenta dividit en dues parts, amb una breu introducció d'E. Wattenberg.

La segona part (pp. 45-94) es dedica íntegrament a l'estudi arqueològic del jaciment, descobert l'any 1985 a conseqüència del trobament casual de la peça quan es realitzava la cimentació d'un edifici privat. Les aportacions de M. Rojo Guerra, M. V. Romero, A. Balil, G. Delibes i F. Romero donen una visió prou completa dels abundants materials apareguts: plats i gots de ceràmica comuna i *terra sigillata*, *dolia*, ceràmica celtibèrica, una gran quantitat de vidres de diferents tipus (que fins i tot han pogut ésser recomposts), un excepcional gerro de bronze i una figura de brau, també d'aquest material, que probablement hom ha d'interpretar en un context religiós. Aquestes i d'altres troballes completen un ric jaciment que, com ja

hem assenyalat, és objecte d'una acurada descripció i d'una interpretació que ens sembla encertada en termes generals.

La peça, però, més important és l'esmentada *tessera hospitalis*, la qual, malgrat la seva descoberta encara recent, ha estat objecte ja d'altres estudis, sense que la seva interpretació, al nostre parer, sigui definitivament aclarida. La primera part, doncs, de l'obra present (pp. 13-43) es marca com a fita la tasca de descriure, transcriure, interpretar i treure conclusions del document esmentat.

L'estudi epigràfic, a càrrec de R. Martín Valls (pp. 14-22), és molt més complet que no pas els que aportava la bibliografia anterior i, amb una fotografia ben aclaridora, no permet ja dubtar de la lectura del text. La forma de les lletres coincideix amb la cal·ligrafia que cal esperar tenint en compte la datació del document: l'any 134 d.C., sota l'imperi d'Hadrià.

La tristament desapareguda M. L. Albertos és l'encarregada de la traducció i interpretació textual que és, de molt, la part més problemàtica de la tasca. Pren com a referència les *tesserae* conegudes del NO peninsular i, després de reconèixer les greus dificultats estructurals de l'epígraf, proposa una solució que, des del nostre punt de vista, s'ha de precisar i corregir. En opinió de l'autora, es tracta d'un pacte d'hospitalitat entre uns individus d'*Ama-llobriga* i el *populus senatusque Caucensium*, representat per tres persones amb onomàstica romana: *Granius Silo*, *Aemilius Sapienus* i *Iulius*

Proculus. Aquesta interpretació topa, però, amb quelques dificultats que val la pena assenyalar: d'una part, no arriba a resoldre el problema dels tres nivells onomàstics del text: individus amb un sol nom, individus amb dos noms i d'altres amb *tria nomina*. D'altra banda, hom no comprèn massa bé com poden ésser *Caucenses Silo*, *Sapienus* i *Proculus*, quan són ells els qui van renovar el pacte amb el Poble i el Senat de Cauca. I en aquest aspecte l'organització sintàctica del text és prou clara. Altrament, ens sembla de cabdal importància l'aparició al text de la fórmula *tessera hospitalis* que, en l'època en la qual és datat el nostre document, sembla haver estat substituïda per altres, com *tabula hospitium* i que no apareixia des de l'any 27 p.C., a la *tessera* de Moguer. Totes aquestes dades són, al nostre entendre, claus fonamentals per a la comprensió del text que l'autora no arriba a prendre en la deguda consideració, i és per això que no podem estar-hi totalment d'acord.

L'estudi de l'onomàstica del document està dividit segons el seu caràcter: A. M. Canto i el també tristament desaparegut A. Balil s'ocupen dels cònsols que apareixen a la datació (pp. 26-29); *L. Iulius Ursus Servianus* i *Publius Vivius Varus* i resolen de manera força satisfactòria el problema de l'esmentat d'aquell, sis mesos després de la seva mort. A. Balil ens parla breument dels noms romans; M. L. Albertos, una altra vegada, dels noms indígenes, adduint-hi molts paral·lels amb la solvència que sempre ha demostrat

en la seva principal especialitat. Com a complement, A. Balil (pp. 33-35) fa un intent d'integració del document en el context de las *tabulae* de la conca del Duero, que, sempre segons la nostra opinió, resulta hipotecat per la dolenta comprensió textual analitzada més amunt. El mateix autor tracta (pp. 36-40) a continuació de la urbanització de la conca del Duero, i R. Martín Valls (pp. 41-43) de la ubicació d'Amallobriga, que posa fi a la primera part.

Unes consideracions finals (pp. 95-98), a càrrec d'A. Balil i R. Martín Valls, on es fa un resum breu del tractat, cerca d'unificar els esforços individuals dels especialistes que, de manera desigual, han col·laborat en una obra que té el mèrit fonamental de posar-nos a l'abast, per primera vegada acuradament, un document de gran interès per al coneixement de les relacions d'hospitalitat en època flàvia, i d'afegir-hi el context arqueològic, sempre útil a l'hora d'interpretar els textos epigràfics.

Javier Velaza Frías

R. CORTÉS,
Teoría de la sátira. Análisis de Apocolocyntosis de Séneca,
Servicio de Publicaciones de la
Universidad de Extremadura,
Cáceres 1986. 320 pp.

Rosario Cortés, professora de la Universitat d'Extremadura, presenta amb aquest llibre la seva tesi docto-

ral, dedicada, en principi, a l'exègesi de l'*Apocolocyntosis diui Claudii* de Sèneca. Un treball d'aquesta magnitud i característiques exigeix sempre la precisió d'alguns punts de referència apriorístics. El primer d'ells, i que R. Cortés té ben present, és el de la literatura crítica escrita sobre la sàtira senequiana. En aquest sentit, l'últim treball de conjunt important sobre aquesta obra era el d'O. Weinreich, *Senecas Apocolocyntosis*, Berlin, 1923, la qual cosa vol dir que el llibre de R. Cortés pretén omplir, també amb un treball de conjunt, el buit temporal que va de 1923 a 1985 i, a més, recollir tota la literatura científica parcial que, incessantment, ha anat apareixent sobre el tema, per utilitzar-la en aquesta anàlisi.

El segon punt de referència, probablement imprescindible (es trobi o no explícitament en un llibre d'aquestes característiques) per a aquest tipus d'anàlisi, és el del fonament teòric sobre el qual es basa aquesta anàlisi. Què diu la teoria literària antiga i moderna sobre el gènere al qual pertany l'obra motiu d'estudi? ¿És necessari replantejar-se el coneixement teòric sobre el gènere literari «sàtira» i tots els seus possibles trets distintius, o podem simplement assumir el que s'ha escrit fins ara i aplicar-ho a l'anàlisi de l'obra sense més dilació?

Ambdós pressupòsits han estat contemplats com a *leit-motivs*, gairebé, per R. Cortés en el desenvolupament del seu llibre, i aquesta contemplació l'ha duta a aplicar-los d'una manera exhaustiva. En efecte, l'autora manifesta la seva volun-